

Harakers kyrka

Dränering och tillgänglighetsanpassning

Antikvarisk rapport

Harakers prästgård 1:4
Harakers socken
Västerås kommun
Västmanland

Helén Sjökvist

Harakers kyrka

Dränering och tillgänglighetsanpassning

Antikvarisk rapport

Harakers prästgård 1:4
Harakers socken
Västerås kommun
Västmanland

Helén Sjökvist

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2012

Omslagsfoto: Harakers kyrka sedd från söder. Foto: Helén Sjökvist.

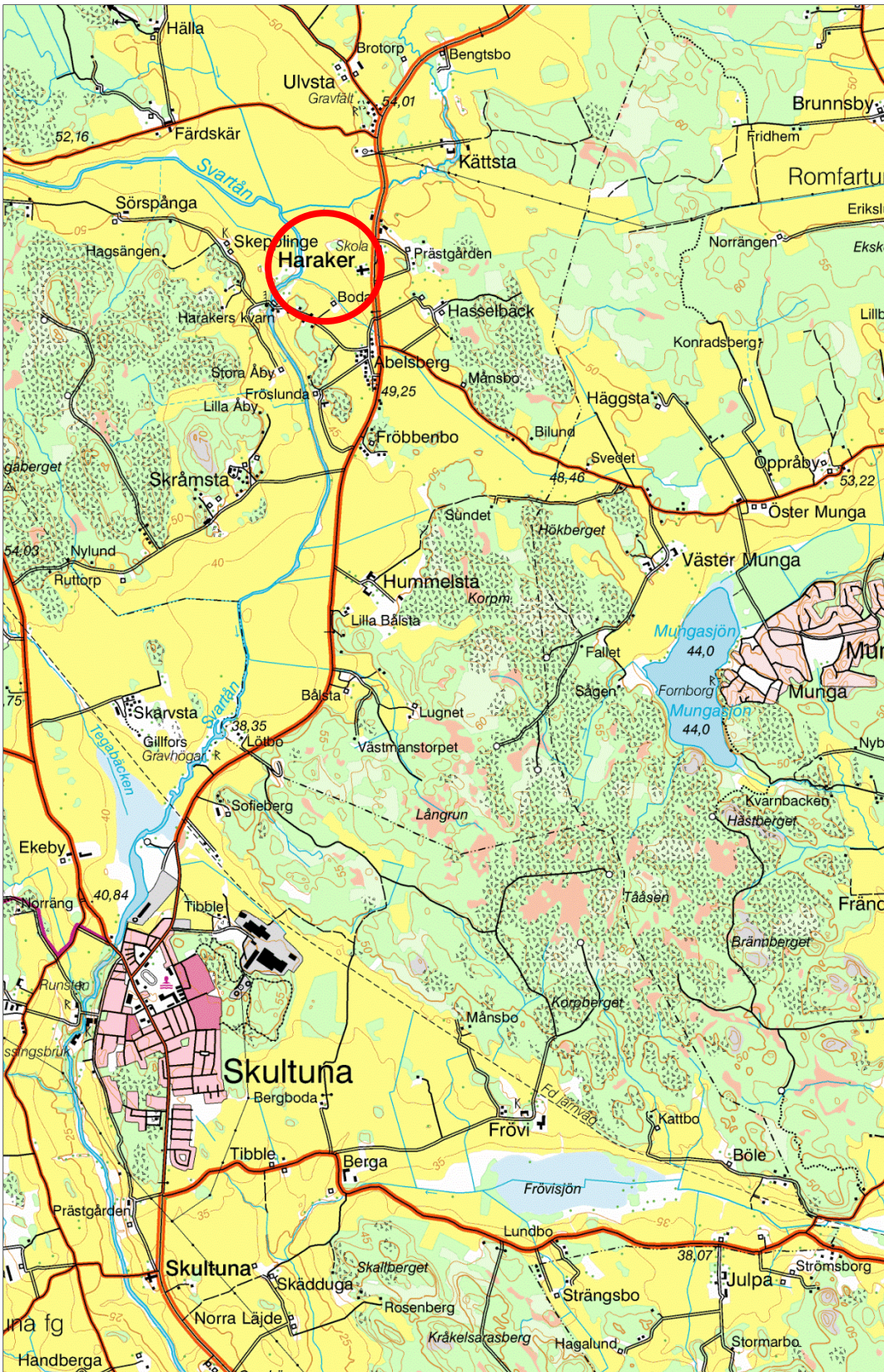
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-185-5

Tryck: Just Nu, Västerås 2012.

Innehåll

Inledning.....	5
Bakgrund	5
Genomförande	6
Dagvattenavledning och dränering	6
Tillgänglighetsanpassning m.m.	11
Antikvarisk diskussion.....	12
Referenser.....	13
Kart- och arkivmaterial.....	13
Lantmäteristyrelsens arkiv	13
Otryckta källor.....	13
Tekniska och administrativa uppgifter	13

Figur 1. Kyrkans läge, markerat med en ring. Utdrag ur Gröna kartan. Skala 1:50 000.

Inledning

Under 2011 har arbetet med att dränera och leda bort dagvatten omkring Harakers kyrka genomförts. En förstudie för att närmare kartlägga fuktproblematiken genomfördes redan 2009. Tillstånd till dräneringen gavs av Länsstyrelsen dnr 433-11757-08. Stiftelsen Kulturmiljövård har medverkat som antikvarier på uppdrag av Västerås kyrkliga samfällighet.

Bakgrund

När kyrkan ursprungligen uppfördes råder delade meningar om. Uppgifter om att kyrkan uppfördes redan på 1300-talet brukar ofta läggas fram, och kyrkan skulle enligt dessa uppgifter då ha omfattat sakristia och cirka 2/3 av dagens långhus.¹ Dessa uppgifter är dock osäkra och man får kanske ändå räkna med att kyrkan är uppförd under 1400-talets senare hälft då den till stor del ommurades med tegel eller nyuppfördes. Kyrkans dopfont från 1100-talet gör dock att man kan tro att det finns en äldre föregångare till kyrkan. Stjärnvalven slogs över kyrkorummet som därmed indelades i tre travéer. För att motverka valvens trycklaster uppfördes sju strävpelare runt ytterväggarna. Mot slutet av 1400-talet blev kyrkans första torn rest över västgaveln.

Vid 1700-talets slut räckte kyrkobyggnaden inte längre till för att rymma hela socknens befolkning. Valven och väggarna i den västliga delen av kyrkan liksom sakristian var vid denna tid även i så dålig kondition att man beslutade sig för att genomföra en större tillbyggnad vilken kom till stånd 1795–98. Den västliga travén samt tornet revs och man förlängde kyrkorummet 6 meter mot väster samt uppförde ett nytt torn med vapenhus. Ritningarna upprättades av P W Palmroth. Nya takstolar byggdes och yttertakets brutet sadeltak, helt i linje med tidens stilideal. Taket täcktes därefter med tjärade spån. Endast den nya lanternin som krönte tornet täcktes med kopparplåt.

De strävpelare som sedan valvslagningen burit upp vissa trycklaster från valven revs för att ge fasaderna ett mer symmetriskt utseende. Endast strävpelaren i det nordöstra hörnet behölls. Där det gamla vapenhuset stått omskapades ingången till en sydportal.

Fuktskador konstaterades då konservatorer inventerade kyrkans måleri på trä och duk i början av 2000-talet.² I analysrapporten konstaterades att en viktig orsak till kyrkans höga fuktnivåer var otillräcklig vattenavledning. Vatten som blev stående nedanför stuprörsutkastarna hade orsakat höga fuktnivåer i murverken. I källaren under sakristian stod golvet periodvis under vatten under vårfloden.

¹ Hammarskiöld 2005.

² Svensk Klimatstyrning Slutrapport 2011.

Figur 2. Utsnitt från en avmätning av Harakers prästgård år 1652. Kyrkan vid A och prästgården vid B. Lantmäteristyrelsens arkiv akt: T14-27:t2:128-29.

Figur 3. Symbol för Harakers kyrka på en Storskifteskarta för Hasselbäck uppmätt 1769. Lantmäteristyrelsens arkiv. T14-16:1.

Figur 4. Symbol för Harakers kyrka på en avmätning av Skepplinge 1792. Lantmäteristyrelsens arkiv. T14-30:3.

Genomförande

Dagvattenavledning och dränering

Kyrkans takavvattning har i samband med arbetet 2011 kopplats till ett slutet markförlagt rörsystem som för bort dagvattnet. Runt om kyrkan har också dräneringsrör grävts ned för att föra bort markfukt. Schaktningsarbetet har följts av arkeolog Ulf Alström från Stiftelsen Kulturmiljövård.

Förläggningen av rör och anpassningen till befintliga stuprör försvårades något på grund av att man måste anpassa sig efter grundmurens form. Denna skjuter ut kraftigt strax under marknivå och det finns även stenar från de tidigare strävpelarnas grundläggning över marknivå. Rören har lagts så att inga ingrepp har behövts göras på grundläggningen. För att kunna ansluta stuprören till dagvattenavledningssystemet har utkastarna förlängts med skarpa vinklar och anslutits till rören under marken.

Sedan tidigare fanns ett cirka 40 cm brett singeldike kring kyrkan. Diket var avgränsat

mot den grusade gången med en järnkant. Som planerat grävdes det nya ledningsdiket 1,2 meter brett och 1 meter djupt närmast kyrkan. Efter schaktning ersattes befintligt material med singel. I ytan lades av estetiska skäl natursingel, hämtat från en lokal grustäkt i Ransta, ca 40–50 cm ut från kyrkan och därutöver återställdes den grusade gången. Som avgränsning för singeldiket lades en kantsten av svensk granit.

Den befintliga källartrappan till utrymmet under sakristian revs för att förbättra framkomligheten för dagvatten- och dräneringsledningar. Rivningen motiverades också med att källarväggarna då kunde fuktisoleras. Ersättande trappa i betong fick samma dimensioner som den befintliga trappan och dörrbladen återanvändes.

Figur 5. Kyrkans norra sida före åtgärder. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 6. Kyrkans södra sida före åtgärder. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 7. Tornets sydvästra hörn före åtgärder. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 8. Järnkanten mellan singeldike och gången före åtgärder. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 9. Utkastare före åtgärder. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 10. Nya eldragningar m.m. in till sakristians källare. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 11. Sakristians grundmur. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 12. Grävning kring källartrappa m.m. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 13. Sättning av kantsten. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 14. Kantstenen är satt, fyllning med natursingel. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 15. Södra väggen efter åtgärder. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 16. Korets östra sida efter åtgärder. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 17. På korets norra sida fick stupröret anpassas efter grundens kraftigt utskjutande stenar under mark. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 18. Kyrkans norra sida med ny stenkant. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 19. Trappa till sakristians källare före arbetets påbörjande sedd från sidan. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 20. Trappa till sakristians källare före arbetets påbörjande. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 21. Ny källartrappa gjuts. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 22. Ny källartrappa från sidan. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 23. I bakgrunden syns den nya källartrappan med återanvända dörrblad. I förgrunden nya stuprörsanslutningar. Foto: Helén Sjökvist.

Tillgänglighetsanpassning m.m.

För att förbättra tillgängligheten har en stenramp lagts in mot kyrkans södra entré. Samtidigt lades en ny håll framför den västra entrén för att minska problemen med att grus och stenmjöl dras in i kyrkan och skadar trägolvet. Tanken var till en början att utföra rampen och stensättningen med smågatsten. Efter diskussioner med Länsstyrelsen beslutades att det framför båda portaler lades rektangulära granithällar med flammad yta och sågade långsidor, tjocklek 30 mm. Hällarna högs av grå Bohusgranit (Ävja). Leverantör: Bohus gatsten och kantsten AB. Mot hällarna lades befintligt grusmaterial upp för att jämna ut höjdskillnaderna. Då arbetet med åskyddet skulle färdigställas kördes dock den västra granithällen sönder varför denna måste bytas ut igen.

Figur 24. Tidigare ramp av stålaller. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 25. Under den befintliga rampen doldes en äldre stenbäll. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 26. Ny ramp till södra entrén. Foto: Lisa Skanser.

Figur 27. Ny ramp till södra entrén med släntat parti av grus. Foto: Lisa Skanser.

Figur 28. Ny häll framför entrén i väster. Foto: Lisa Skanser.

Figur 29. Ny häll framför entrén i väster. Hällen förstördes av en skylift då åskskyddet skulle färdigställas och måste göras om. Foto: Lisa Skanser.

Antikvarisk diskussion

Diskussionerna inför arbetet rörde i första hand bredden på singelbädden och höjden på granitkanten runt om kyrkan. Bredd och höjd minskades något av antikvariska skäl. Även anslutningarna av stuprören till ett markförlagt system togs upp till diskussion av länsstyrelsen, men då funktionen på vattenavledningen skulle försämrats om takvattnet släpptes ut direkt i singelbädden gavs ändå tillstånd till det planerade genomförandet.

Under arbetet beslöts att en tillgänglighetsanpassning av södra entrén skulle genomföras i anslutning till arbetet. Ett första förslag om att utföra denna med smågatsten ifrågasattes av länsstyrelsen och istället lades granithällar framför entréerna. Valet föll på granit då detta stenmaterial från församlingens sida ansågs ha mest koppling till platsen.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Lantmäteristyrelsens arkiv

Akt: T14-27:t2:128-29. Avmätning av Harakers prästgård år 1652.

Akt: T14-16:1. Storskifteskarta för Hasselbäck uppmätt 1769.

Akt: T14-30:3. Avmätning av Skeplinge 1792.

Otryckta källor

Hammarskiöld, Rolf. 2005. Karakterisering av Harakers kyrka. Västerås stift.

Svensk klimatstyrning. 2011. Harakers kyrka – ny vattenavledningsanläggning. Slutrapport om projekt PB 1003-04. Kolbäck.

Tekniska och administrativa uppgifter

Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:	11125
Länsstyrelsen dnr:	433-11757-08 433-4871-11
Fastighetsbeteckning:	Harakers prästgård 1:4
Landskap:	Västmanland
Län:	Västmanlands län
Socken:	Haraker
Beställare	Västerås kyrkliga samfällighet
Projektledning och handlingar:	Svensk klimatstyrning
Entreprenör mark:	Enebo Mark & Bygg AB, Eskilstuna
Entreprenör el och åskskydd	Lykil AB, Eskilstuna
Underentreprenör plåt:	Västerås byggplåt, Västerås
Antikvarisk medverkan:	Stiftelsen Kulturmiljövård Stora gatan 41 722 12 Västerås

